

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่ประเทศไทยได้ร่วมลงนามกับประเทศต่างๆ ทั่วโลก ทั้งที่มีผลบังคับใช้แล้ว และที่กำลังจะบังคับใช้ในอนาคต กำลังมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน โดยเฉพาะประเด็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษาวิจัยของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมักให้ความสำคัญต่อการศึกษาด้านเศรษฐกิจโดยวิเคราะห์ข้อตกลงในแต่ละกรณี เช่น กรณี ไทย-จีน ไทย-ออสเตรเลีย หรือ ไทย-อินเดีย เป็นต้น โดยวิเคราะห์ถึงผลกระทบในด้านความได้เปรียบและเสียเปรียบทางการค้าของประเทศโดยภาพรวม ส่วนประเด็นด้านสังคมที่ผ่านมายังมีการศึกษาค่อนข้างน้อยแต่ก็กำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก และเนื่องจากผลกระทบของข้อตกลงทางการค้าดังกล่าว จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ครอบครัวยุติธรรม อาชีพ และด้านอื่นๆ โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจวัดเป็นมูลค่าความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงเศรษฐกิจได้ยาก ดังนั้นจึงควรวัดการเปลี่ยนแปลงจากคุณค่าที่จะเพิ่มมากขึ้นหรือน้อยลง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวการศึกษผลกระทบในด้านเศรษฐกิจและในด้านสังคมจึงมักดำเนินการโดยแยกจากกัน ขาดการบูรณาการและการกำหนดยุทธศาสตร์เชิงระบบ อีกทั้งการศึกษามักเป็นการวิจัยเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะด้านยุทธศาสตร์เชิงระบบ

ชุดโครงการวิจัย “การเตรียมความพร้อมของชนบทไทยเพื่อรองรับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี” เป็นการศึกษาเพื่อบูรณาการประเด็นด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเจาะลึกไปสู่ภาคชนบทไทย โดยประเด็นด้านการบริโภคถือว่ามีความเกี่ยวข้องโดยตรงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพราะการบริโภคภายในประเทศถือเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อความสามารถทางการแข่งขันระหว่างประเทศ ถ้าผู้บริโภคภายในประเทศมีความต้องการสินค้าเกษตรที่ผลิตภายในประเทศและเป็นผู้บริโภคที่มีมาตรฐานสูง ก็จะส่งผลให้ภาคการผลิตมีการปรับตัวในการพัฒนากระบวนการผลิตและผลผลิต เกิดการสะสมความรู้ความชำนาญ เทคนิควิธีการต่างๆ เพิ่มมากขึ้น และหากผลผลิตนั้นเป็นที่ต้องการของ

ตลาดต่างประเทศดังเช่นสินค้าเกษตรไทยหลายชนิดด้วยแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความสามารถทางการแข่งขันของสินค้าเกษตรไทยในเวทีระหว่างประเทศด้วย ในทางตรงกันข้ามหากผู้บริโภคภายในประเทศนิยมบริโภคสินค้าเกษตรจากต่างประเทศแทนสินค้าเกษตรไทยมากขึ้นอันเนื่องมาจากการเปิดเขตการค้าเสรี ซึ่งทำให้สินค้าเกษตรจากต่างประเทศมีราคาถูกลง ย่อมเป็นข้อกั่วงวลที่ภาคการเกษตรไทยอาจมีความสามารถลดลงในเวทีการแข่งขันระหว่างประเทศก็เป็นได้ และนอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภคสินค้าเกษตรจะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภาคการผลิต และการแข่งขันของประเทศแล้ว ยังรวมถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม เกษตรกร และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

การศึกษา “การเตรียมความพร้อมด้านการบริโภคสินค้าเกษตรเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี” เป็นการศึกษาที่จะสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงการบริโภคสินค้าเกษตรไทยภายหลังจากข้อตกลงเขตการค้าไทยจีนในหมวดสินค้าผักและผลไม้ พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ดังนั้นการศึกษานี้จึงมิได้ดำเนินการเพื่อสนับสนุนหรือต่อต้านการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี แต่เป็นการศึกษาที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น เพื่อเสนอแนะยุทธศาสตร์ในการรับมือ และยุทธศาสตร์ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับท้องถิ่น และในระดับชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สินค้าเกษตรที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์โดยภาพรวม
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพการบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ
- 2.3 เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้บริโภคภายในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสินค้าและราคาสินค้าเกษตรอันสืบเนื่องมาจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี
- 2.4 เพื่อวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคของการเปลี่ยนแปลงการบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ
- 2.5 เพื่อเสนอแนะยุทธศาสตร์เชิงรับและเชิงรุกอันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายด้านผู้บริโภค และผู้ผลิตสินค้าเกษตรที่เกี่ยวข้อง

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

- 3.1 การศึกษาจะเลือกศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ ได้แก่ สินค้าผักและผลไม้
- 3.2 ศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ อันสืบเนื่องจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชนิดและราคาของสินค้าเกษตรของตลาดภายในประเทศ
- 3.3 กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษารอบคลุมประชากรเป้าหมายทั้งสี่ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

4. นิยามศัพท์

4.1 ข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement) หมายถึง ความร่วมมือกันทางการค้าของประเทศต่างๆ หรือกลุ่มเศรษฐกิจโดยมีเป้าหมายเพื่อลดภาษีศุลกากรระหว่างกันให้เหลือน้อยที่สุดหรือเป็น 0% และใช้อัตราภาษีปกติที่สูงกว่ากับประเทศนอกกลุ่ม ทำให้การทำการค้าระหว่างประเทศตามข้อตกลงมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น

4.2 ผู้บริโภค (Consumer) หมายถึง ผู้ใช้สินค้าหรือบริการขั้นสุดท้าย (end user) ที่ซื้อสินค้าเพื่อใช้ส่วนตัวหรือครอบครัว

4.3 การบริโภค (Consumption) หมายถึง การใช้สินค้าหรือบริการเพื่อตอบสนองความพึงพอใจการบริโภคในที่นี้จะหมายถึงการบริโภคผักและผลไม้สดของผู้บริโภค

4.4 พฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer behavior) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภค ซึ่งจะเป็นการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการซื้อและการใช้สินค้า และ/หรือบริการต่างๆ

4.5 ความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Competitive advantage) หมายถึง ความสามารถขององค์กรหรือของประเทศที่เหนือกว่าคู่แข่งขององค์กรหรือประเทศอื่น และส่งผลให้องค์กรหรือประเทศนั้นสามารถสร้างผลประโยชน์ของตนได้มากกว่า โดยการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันมีแนวทางหลัก 2 ประการคือ การสร้างความได้เปรียบด้านต้นทุน (Cost advantage) และการสร้างความได้เปรียบด้านความแตกต่าง (Differentiation advantage)

4.6 เครือข่ายวิสาหกิจเกษตร (Agricultural cluster) หมายถึง กลุ่มของเกษตรกร ธุรกิจและสถาบันที่เกี่ยวข้องมารวมตัวกันดำเนินกิจกรรมอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีความร่วมมือเกื้อหนุน เชื่อมโยง และเสริมกิจการซึ่งกันและกันอย่างครบวงจร ทั้งระหว่างเกษตรกรด้วยกัน และเกษตรกรกับผู้ประกอบการธุรกิจอื่นๆ รวมทั้งการเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมสนับสนุนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันคือ การเพิ่มผลิตภาพ (productivity) ของเครือข่ายวิสาหกิจเกษตรโดยรวม

4.7 ห่วงโซ่แห่งคุณค่าสินค้าเกษตร (Agricultural value chain) หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่เกษตรกร และองค์การทางธุรกิจเกษตร ได้ดำเนินการไปเพื่อการสร้างคุณค่าให้กับสินค้าเกษตรที่จะส่งมอบไปสู่ผู้บริโภค โดยมีเป้าหมายในการสร้างและแบ่งปันคุณค่าร่วมกัน

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยตามโครงการการเตรียมความพร้อมด้านการบริโภคสินค้าเกษตรเพื่อรองรับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี หากผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ก็คาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

- 4.1 แนวทางที่เกษตรกรสามารถปรับตัวได้ภายใต้สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลง
- 4.2 ผู้บริโภคมีรูปแบบการบริโภคที่จะสนับสนุนความสามารถทางการแข่งขันของประเทศ
- 4.3 ภาครัฐมีทิศทางของนโยบายและมาตรการด้านการบริโภคที่ชัดเจน